

6. Umelecký obraz zemanstva a iných spoločenských vrstiev v slovenskej romantickej a realistickej literatúre.

A)

Začiatok 19. storočia - začiatky národného obrodzenia (uvedomov. si národa). Neskôr - snaha zmeniť život sl. národa (hnutie Mladé Slovensko), snaha o národnú a sociálnu slobodu.

- kodifikácia spis. SJ (1843)
- zároveň aj ekonomický rozvoj (priemysel, meštianstvo)
- 50. roky - Bachov absolutizmus (reakcia na revolúciu 48/49) - centralizácia moci do rúk cisára vo Viedni, utláčanie menších národov v monarchii (ponemčovanie, pomaďarčovanie), politický útlak, ostrá cenzúra tlače (zákaz politic. novín a časopisov), prenasledovanie národovcov (Štúr, Hurban)
- zjednotenie podoby spis. SJ (Martin Hattala), obnovenie Slovenských pohľadov na vedy, umenie a lit. (Hurban)
- koniec 50. rokov - pád Bach. absol. - Októbrový diplom (požiadavka na rovnoprávnosť národností)
- 6. a 7. 6. 1861 - Memorandum národa slovenského (žiadalo zabezpeč. zákł. práv sl. národa, jeho reči, školstva, administratívy, požiadavka Slovenského okolia)
- 1863 - založenie Matice Slovenskej
- vznik 3 sl. gymnázií (Revúca, Martin, Kláštor pod Znievom)
- 1867 - Rak.-maď. vyrovnanie - prenasledovanie slov. národovcov a inštitúcií - zatvor. gymnázií (1874) a MS (1875) - až do 1918.
- 1918 - vznik 1. ČSR (po vojne) - rozpad Rak. - Uh. monarchie.

B) + C)

Romantizmus

Romantická literatúra idealizovala ľud, pretože štúrovská generácia hovorila o schopnostiach a sile ľudu, ktorý má svoju dávnu históriu.

Toto sa prejavuje najmä v lyricko-epickej básni A. Sládkoviča

Detvan

- dielo je zasadené do rázovitého, pekného prostredia pod Poľanou (Detva), kde sa rozvíja príbeh hl. hrdinu Martina Hudcovie a jeho dievčata (Eleny). Má 5 spevov:

1. Martin
2. Družina
3. Slatinský jarmok
4. Vohľady
5. Lapačka

- hl. hrd. Martin sa dostáva do rozličných situácií, v ktorých sa vyhraňuje jeho charakter. Martin a Elena sú obrazom mravnej sily a zárukou národnej budúcnosti

- zámerom autora bolo ukázať vysoké morálne a charakterové hodnoty slov. ľudu, jeho umelecké schopnosti, a to menovite na Marti-novi. Jeho najkladnejšie vlastnosti: statočnosť, odvaha, úprimnosť, hrdosť, sebavedomie a predovš. to, že sa nehanbí za svoj pôvod. Dielo má obranný charakter.

Ján Kalinčiak

- zaoberal sa problémom zemanstva

Reštavrácia

- dej sa odohráva počas volieb. Autor sa zaoberá bojom o moc medzi dvoma zemianskymi rodmi (Adam Bešeňovský, Ján Potocký). Obe strany sa usilujú zvíťaziť a pomocou predvolebných hostín a podplácania sa snažia získať voličov. Postavy tohto diela ni sú

schopné žiadneho pozoruhodného činu. Autor tým ukazuje, že zemianstvo už dohralo svoju historickú úlohu a je odsúdené na zánik. V diele sa vyskytuje veľa prísloví a porekadiel a humoristický vzťah autora k postavám.

Realizmus

Po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní r. 1867 prevzala v Uhorsku politickú a hosp. moc maďarská buržoázia. Prenikanie maď. kapitálu na SK prehlbovalo v spojení s maď. politikou vykorisťovanie slov. ľudu. Aj politika slov. buržoázie nadobúdala úpadkový charakter. Rozvoj slov. národného života pri silnom maďarizačnom tlaku postupne upadá, a k jeho úpadku prispel aj nedostatok kultúrnych centier. Postupne sa však v 60. a 70. rokoch stáva centrom nár. života Martin. Vychádzalo tu niekoľko časopisov: Orol, Slov. pohľady, Nár. noviny, Priateľ ľudu. 80. roky sa z hľad. charakteru nár. lit. procesu výrazne odlišujú od predchádzajúceho desaťročia.

Diela realistov majú tieto char. znaky:

- skutočnosť prevláda nad snom
  - zaoberajú sa národným útlakom, prenikaním maď. kapitálu, vystahovalectvom
  - rozoberajú hlavne problém zemianstva, rozporom medzi šľachtou a ľuďom (zákl. spoločenský rozpor tejto doby)
- Predstavitelia 2. fázy realizmu sa už málo zaoberajú problémom zemianstva, ktorý je už neaktuálny.

Tento problém zobrazil P. O. Hviezdoslav v lyricko-epickej skladbe Hájnikova žena

- veľmi precízne vypracované charaktery hl. postáv a cez ne vyjadril pozadie tragédie.
- odohráva sa v krásnej hornooravskej prírode. Tu žije hl. hrd. horár Miško Čajka (sebavedomý, svedomitý, čestný, trochu vznetlivý) so svojou peknou ženou Hankou (milá, pozorná, verná, občas trochu rozmarná). Predstavujú ľud, ktorý sa zráža s odumierajúcou šľachtou. Zástupca šľachty Artuš Villáni (sebec, ide za svojím cieľom bez ohľadu na následky, panovačný) sa pokúša zviest Hanku, ktorá ho v sebaobrane zabiť. Miško vezme vinu na seba, zatvorí ho. Hanka z toho zošalie. Pri súdnom pojednávaní vtrhne Hanka do súd. siene, prizná sa a Miška prepustia. Keď sa jej narodí dieťa, pomätenie pomínie.
- lyrická časť diela: úvod (báseň Pozdrav) a záver (báseň Zbohom) (opis prírody - tvorí súčasť kontrastu chalupy a kaštieľa a zvýrazňuje ho.)
- autor odsudzuje príživníctvo, egoizmus, zhýralosť pánov, proti ktorým stavia čestnosť, priamosť a statočnosť ľudu.

Ežo Vlkolinský

- POH opisuje proces zaraďovania zemianstva do buržoázie. Každá z týchto osôb prežíva tento proces podľa vlastného, individ. charakteru.
- dej: Spor zemianskej matky Estery so synom Ežom, ktorý si chce vziať za ženu sedliacke dievča Žofku Bockovie. Matka ho vydedí a prichýli ho pyšný zeman strýko Eliáš, ktorý mu vystrojí svadbu. Jej obraz ukazuje prednosti sedliactva a jeho morálne víťazstvo nad zemianstvom. Na svadbe vznikne spor, v ktorom zemanovia dokazujú svoju nadradenosť. Tu sa Ežo prejaví ako odporca feudálnych prežitkov ("Sme rovní! áno - zemán - nezemán, v tom rozdielu viac niet."). Záver: zmierenie matky so synom a zároveň víťazstvo roľníctva nad zemianstvom.

Gábor Vlkolinský

- stvárnil vonkajšie i vnútorné podnety postupného úpadku a zániku zemianstva. Zeman Šimon Vlkolinský a jeho žena podľahli alkoholu, majetok sa rozpadal a syna Gáboru odmietajú zemianske dievčatá. Chce skončiť so životom a vtedy mu prichádza na pomoc Ežo, ktorý mu radí, aby sa oženil so sedliackym dievčaťom.
- kronika hynutia sl. zemianstva v 2. pol. 19. st.

Autorov názor: ľud stojí morálne oveľa vyššie ako zemianstvo, preto zem. už nemôže byť vedúcou silou, ale ešte sa môže zachrániť pred zánikom, a to spojením s ľudom.

Martin Kukučín

Rysavá Jalovica

- humorná poviedka
- hl. hrd. Adam Krt - smiešny svojím výzorom (malý, pokrivkáva, zhoda jeho mena s krtom nie je náhodná). Je to dobráko, ale slaboch a priateľ alkoholu. Má strach zo svojej ženy Evy (jazýčnica).
- autor používa prvky ľud. slovesnosti (Krtovo dôverné oslovenie lavičky).

Keď báčik z Chochoľova umrie

- zemianska problematika
- úpadok zemianstva a jeho neschopnosť zasahovať do osudov vlastných i osudov národa.
- dej: zeman Aduš Domanický z Domaníc a proti nemu stojaci Ondrej Tráva, priekupník a podnikateľ. Aduš ponúkne Ondrejovi na predaj jačmeň, dostane od neho aj zálohu. Keď však Ondrej príde po sľúbený jačmeň, uvidí len rozpadajúce sa Adušovo sídlo a jeho chudobu.
- zákl. prvkom umeleckého obrazu v poviedke je kontrast (medzi Adušovou a Ondrejovou rečou. Aduš rozpráva naširoko a ľahkomyselne, Ondrej stručne, konkrétne, zadiera do živého.) Aduš navonok vystupuje ako pyšný a majetný zeman, hoci nemá takmer žiaden majetok. Ondrej má všetky znaky svojej triedy. Je bezohľadný pri získavaní majetku, má schopnosť zhríňať ho.

Neprebudený

- tragická próza
- na Ondrášovi Machuľovi vytvoril citlivú psychologickú štúdiu dedinského mrzáka. Zuzka Bežanovie, gazdovská dievčina, sľúbila zo žartu Ondrášovi, pastierovi husí, že sa zaňho vydá. On sa vážne pripravuje na svadbu. Zo žartu sa stáva tragédia, keď na Zuzkinej svadbe s Janom Dúbravovie vypukne požiar a Ondráš v snahe zachrániť husi tetky Bežanovie, vrhne sa do plameňov a zahynie. Smrť je však preňho vykúpením. (každý sa z neho vysmieval...)
- jedno z mála Kukučínových diel, ktoré končí tragicky

Dies irae

- chorobný lakomec podriachtár Ondráš Sýkora celý život zhríňa peniaze, povýši ich aj nad lásku k svojim deťom (vyhodí z domu syna, keď si za ženu vyberie dievča podľa seba). Odmietne prispieť na stavbu nemocnice, keď vypukne epidémia. Keď o peniaze príde, začne nad sebou premýšľať, zmení sa a pokúša sa napraviť zlo, ktoré napáchal (prosí syna, aby sa vrátil domov).

S. H. Vajanský

- zemianstvo je hlavnou témou jeho vrcholných diel
- jeho názor na zemianstvo bol iluzórny. Chcel veriť, že zem. ako vzdelaná vrstva je schopné stáť na čele nár. hnutia, a to najmä

silní jedinci. Potom pochopil, že zem. nemá záujem o nár. hnutie, upadá, nemá budúcnosť.

Letiace tiene

- Na osudoch zemianskej rodiny Imricha Jablonského z Jabložného zachytil proces úpadku zemianstva zavinený prenikaním kapitalizmu do spoloč. i hosp. života.

Suchá ratolesť

- hl. postava zeman Stanislav Rudopoľský sa po potulkách po Európe vracia domov. K slov. prostrediu nemal nijaký vzťah, kým sa neoznámil s rodinou uvedomelého slov. statkára Vanovského. Boj proti nacionálnemu útlaku sa mu zdal nezmyselný, ale pod vplyvom Vanovského ženy Márie a učiteľa Tichého sa stáva aktívnym bojovníkom za slovenské národné práva.

Jozef Gregor - Tajovský

Maco Mlieč

- na hl. hrdinovi ukázal zaostalosť v myslení nemajetných dedinských ľudí, ktorí si neuvedomovali, že sú vykorisťovaní a boli spokojní so svojím postavením.

Mamka Pôstková

- na príbehoch žien ukázal autor na jednej str. veľmi zlé sociálne polozenie postáv, ale na druhej str. obrovskú morálnu silu, statočnosť, s akou bojujú o existenciu svoju, no najmä svojich blízkych.

Horký chlieb - priblížil ťažké osudy žien na dedine

Mišo

- obraz soc. úpadku človeka, ktorý postupne nie vlastnou vinou stráca každú pracovnú príležitosť (továreň, u mäsiara) a končí ako žobrák.

Božena Slančíková - Timrava

Skúsenosť

- hl. hrd. Marína Majtánová (autorka) sa v Dolnom Kubíne stretáva s vedúcimi osobnosťami slov. literárneho života, ale i s dvojtvárnou malomestskou spoločnosťou. Jej typickou predstaviteľkou je autorkina príbuzná p. Bukovičová (pozvala ju do DK). Navonok vystupuje ako vlastenka, dobrosrdečná, nesebecká osoba, je vážená, no v skutočnosti je to žena-tyran, lakomec, egoista, vedie obmedzený spôsob života, Slov. lit. ju vôbec nezaujíma. Z Maríny si chce urobiť slúžku, preto predčasne ukončila svoj pobyt v DK.

Ťapákovci

- kritika zaostalosti a zápečníctva.

Rodina Ťapákovcov žije patriarchálnym životom. V jednom dome sa tlačia šesťnásť, sú pomalí, málovravní, nič ich nezaujíma. Vynímajú sa len dve ženy: tridsaťročná stará dievka Anča - zmijsa a Ila - kráľovná, žena Paľa Ťapáka. Základný konflikt vytvára napätie medzi Ilou, ktorá sa snaží zmeniť zaostalý, primitívny svet rodiny a Ančou, ktorá provokuje súrodencov proti Ile. Nakoniec víťazí Ila, podari sa jej presvedčiť muža a nastahuje sa s ním do nového domu. V poviedke ide o konflikt ľudí s celkom odlišným postojom k životu. Hlavný konflikt dopĺňa vnútorný konflikt (životná tragédia Anči). Anča je jednou z najtragickejších Timravíných postáv. Je citlivá, ale osobné nešťastie ju robí zádrapčivou a drsnou. Túži po láske, ale zostáva jej len vyšívanie pre nevesty.

Skon Paľa Ročku

- chudobný Paľo sa oženil so Zuzou, hoci jej bohatí rodičia ho odmietali. Ich veľká láska pomaly odumiera a po piatich rokoch je Paľovi žena odporná, lebo ho ženie do ustavičnej roboty a aj tak žijú v biede. Paľo vyhodil z domu aj vlastnú matku. Búri sa proti žene, matke, cirkvi i obecným poriadkom. V závere prichádza matka k zomierajúcemu Paľovi. Neďaleko Paľovej smrteľnej postele sa pohráva dieťa - život a smrť tu stoja proti sebe ako večný, nezmieriteľný kolobeh ľudského údely. Paľov individuálny protest vyáštuje do beznádeje a tragiky smrti.

Všetci realistickí autori dobre poznali problematiku zemanstva a šľachty, hoci každý z nich ju rieši po svojom. Súvisí to najmä s obdobím, v ktorom diela vznikali (úpadok feud., vznik kapit.).

D)

Opisný slohový postup, útvar opis.

Opis - jednoducho a výstižne vyjadruje hlavné a podstatné znaky zobrazovaného predmetu alebo javu.

- statický alebo dynamický

Charakteristika - vystihuje základné, podstatné, typické - charakteristické znaky predmetu, javu, človeka.

Karikatúra - zveličenie niektorej vonkajšej alebo vnútornej vlastnosti osoby. Najčastejšia je výtvarná (v časopisoch) a literárna karikatúra.